

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

FINANCIAL SUPPORT OF ENVIRONMENTAL COMPONENT'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF NATURAL RESOURCES

Михайло ЩУРИК,
доктор економічних наук,
Івано-Франківський університет права
ім. Короля Данила Галицького

Mykhaylo SCHURYK,
PhD Economics,
Ivano-Frankivsk University of Law
of the King Danylo Halytsky

Відтворення природних ресурсів на перспективу вимагає запровадження в Україні, включаючи Карпатський макрорегіон, засад сталого розвитку, які започатковані в 1987 році в доповіді «Наше спільне майбутнє» на 42-й сесії ООН. У нашій державі запровадження засад сталого розвитку ресурсів природи гальмується багатьма суб'єктивними та об'єктивними чинниками, в числі яких найважливіша роль належить фінансовому забезпеченню заходів їх використання, збереження, поліпшення й охорони. Перешкоджає запровадженню нової моделі відсутність чіткої визначеності стратегічних напрямів фінансування процесу відтворення природних ресурсів, неадекватність організаційного механізму.

Значне загострення економічних, екологічних та соціальних проблем у багатьох країнах світу значною мірою спричинено виснаженням і прогресуючою деградацією природних ресурсів, усього довкілля. Саме цим, очевидно, пояснюється посилена увага науковців, провідних структур до пошуку шляхів поліпшення використання, збереження та охорони ресурсів землі, лісу, води, корисних копалин, інших важливих складових природи.

Покращення екології при одночасному розв'язанні соціальних та економічних завдань у нашій країні регулюється цілою низкою законодавчих актів, прийнятих Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів, указами президентів тощо. Найважливішим з них є: закони України «Про відходи», «Про екологічну мережу України», «Про екологічний аудит», «Про охорону атмосферного повітря», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату» тощо. Прийняті на найвищому рівні законодавчі акти спрямовані на покращення взаємовідносин між гомосом та природою. В умовах, коли процеси впливу людини на природу досягнули глобальних масштабів, в арсеналі в людини залишилось лише два шляхи, щоби зберегти стійкість природних умов на планеті (а отже, й саму себе). Перший – обмежити зростання населення землі. Другий – навчитися змінювати процеси суспільного виробництва і споживання продукції, які безпосередньо впливають на збільшення негативного впливу на природу. Перебудовуючи своє життя, людина змінює і природу [1]. Таким

чином, розв'язання проблеми вбачається в досягненні позитивних зрушень завдяки формуванню нових засад щодо організації процесу суспільного відтворення, функціонування якого пов'язано з використанням ресурсів природи.

Існуючі нині негаразди у сфері використання національного природного багатства, зокрема земель аграрного сектора, вчені часто пояснюють суперечливим характером взаємовідносин між економічними й соціальними інтересами суспільства. Доведеним усім процесом цивілізаційного розвитку сучасного світу є той факт, що в суперечливій єдності критеріїв економічного та соціального розвитку провідна роль належить першим. Тому соціально й економічно виправданою та

необхідною стає допомога селу з боку суспільства (передусім фінансово-ресурсна) лише за умови створення в аграрному секторі економіки України таких інститутів агрогосподарування, які забезпечать найбільш економічно ефективно використання агровиробничого ресурсу землі [2].

Ми повністю поділяємо думку В.Мищенко, що шлях до належного використання земель АПК як одного з найважливіших ресурсів природи залежить від забезпеченості аграрного сектора фінансовими ресурсами. Особливо це стосується захисту та збереження екології. Концептуальною передумовою для формування стратегії національної екологічної політики має стати розширення фінансової бази охорони НПС відповідно до потенціалу економічного зростання [3].

З наведеного чітко простежується взаємозв'язок між економічними, екологічними та соціальними складовими використання природних ресурсів. Йдеться про те, що реалізація кожної з них у процесі використання, збереження, покращення та охорони ресурсів природи залежить від фінансового забезпечення, стану економічного розвитку країни, регіону, населеного пункту тощо. Складність полягає в тому, що нині економічний розвиток в Україні часто призводить до погіршення екології, а також труднощів при вирішенні соціальних негараздів. Разом з тим досягнення соціальних, екологічних і матеріально-виробничих результатів швидше за все не можна протиставляти один одному. Всі вони нерозривно пов'язані між собою і лише у своїй сукупності можуть забезпечити сталість у цілому [4]. Йдеться про фінансове забезпечення відтворення природних ресурсів на засадах сталості, в основі яких покладено збалансований розвиток економіки, екології та розв'язання соціального пакету проблем.

Слід зазначити, що потреба запровадження саме таких засад до використання ресурсів природи, всього навкілля стосується не лише України, а й багатьох країн світу. У зв'язку з цим світовою спільнотою розроблено концепцію сталого розвитку, засади якої рекомендовані до виконання всіма країнами. Практичне запровадження моделі сталого розвитку природних ресурсів в Україні та Карпатському макрорегіоні зокрема пов'язано з багатьма невирішеними проблемами економічного, екологічного та соціального спрямування. В їх числі вагомим місцем займає організація фінансування процесу відтворення природних ресурсів, який залишається нині поки що недостатньо дослідженим вітчизняною наукою.

Отже, мета статті – дослідити та проаналізувати стан і можливості запровадження в процесі відтворення природних ресурсів теоретичних, методологічних, прикладних засад концепції сталого розвитку; розкрити основні причини, що гальмують його. А з урахуванням цього – запропонувати найважливіші напрямки фінансування використання, збереження, поліпшення та охорони природних ресурсів у Карпатському макрорегіоні згідно з рекомендаціями засад сталого розвитку.

Доводиться потреба запровадження засад сталого розвитку в процеси використання, збереження та поліпшення природних ресурсів. Проаналізовано стан та рівень відтворення ресурсів природи Карпатського макрорегіону в умовах функціонування ринку. Пропонуються напрямки й джерела фінансування заходів імплементації моделі сталого розвитку. Запропоновано посилити роль та участь державних фінансових інституцій, місцевих органів влади у процесах, пов'язаних з використанням природних ресурсів, встановленням стратегічних напрямків фінансування.

It is proved the necessity of the application of ground of the stable development in the processes of using, keeping and improving the land resources. It is analyzed the situation and the level of the recreation of the land resources of nature of the Carpathian macroregion in the conditions of market's functioning. It is proposed the directions and the sources for financing the steps of implementation the model of the stable development. It is proposed to intensify the role and participation of the state's financial institutions, of the local state in the processes connected with using of land resources, and with establishing of the strategic directions of financing.

Надмірне техногенне та антропогенне навантаження на природні ресурси призвело до значного погіршення екології та загострення соціальних проблем суспільства. Насамперед це стосується зменшення регенеративних властивостей флори і фауни, зникнення багатьох видів рослин і тварин, надмірної вичерпності й виснаженості земель аграрного сектора, лісу, води, корисних копалин, зростання забрудненості атмосфери, внаслідок створення критичного рівня викидів шкідливих газів у атмосферу тощо. Деструктивний характер взаємовідносин між людиною та природою, який нині має місце в Україні, призвів до загострення продовольчої проблеми, погіршення здоров'я, появи раніше невідомих захворювань тощо. Дуже ймовірно, що ми вступаємо в еру, коли зростання збільшує екологічній й соціальній витрати швидше, ніж воно збільшує блага виробництва.

Зростання, яке нарощує витрати більше, ніж воно збільшує блага, є неекономічним зростанням, і його слід так і називати [5]. Зважаючи на критичний стан природних ресурсів, існуючі економічні, екологічні та соціальні труднощі, більш ніж очевидно, що найважливішим напрямком і стратегією подальшої організації відтворювального процесу має стати запровадження основних засад концепції сталого розвитку, яка, як нами зазначалось вище, передбачає формування якісно нових відносин між суспільством і природними ресурсами. Пріоритет сталості спирається на сучасну парадигму розвитку довкілля, яка виникає у відповідь на сучасні виклики й передбачає створення нових, більш справедливих цінностей, політику, спрямовану на досягнення сталості, при якій важливою є співпраця урядів, громадян та інших зацікавлених груп у процесі ухвалення рішень, що стосуються проблем, які викликають загальносуспільну стурбованість. Досягається взаємна згода у вирішенні проблем без утистки інтересів інших сторін або погіршення перспектив для нащадків [6]. Реалізація концепції сталого розвитку, як нами зазначалося, потребує створення й запровадження якісно нової моделі організації фінансового забезпечення, пошуку нових, незадіяних джерел фінансування, встановлення пріоритетності інвестування тощо.

Нині ж в Україні немає чіткості, прозорості, стабільності фінансування потреб відтворення природних ресурсів, низькими залишаються його обсяги. Зокрема, в сільському господарстві інвестиції в основний капітал становлять 5-7% від загальної суми в економіці, при цьому іноземні інвестиції – лише 1,8% [7]. Слід зазначити, що й структура інвестицій не є оптимальною, оскільки абсолютна більшість грошових коштів спрямовується на будівництво, придбання техніки. Водночас обсяги капітальних вкладень на збереження, поліпшення, охорону природних ресурсів залишаються мізерними. Зрозуміло, що відсутність коштів, які б адресно спрямовувались для реанімації та поліпшення використання ресурсів природи, практично унеможлиблює розв'язання завдань щодо переведення відтворювального процесу на засади сталого розвитку.

Фінансове забезпечення реалізації нової моделі використання, збереження, поліпшення та охорони природних ресурсів потребує насамперед дати відповідь на такі запитання: які напрямки найбільш доцільно фінансувати та який обсяг фінансування є достатнім? За офіційними статистичними даними, протягом 1996-2008 років в Україні сформувалась позитивна динаміка капітальних інвестицій, спрямованих на охорону навколишнього природного середовища (табл. 1).

Тобто в Україні за останні 13 років значно зріс обсяг витрат на охорону навколишнього середовища. Тенденцію до зростання мали також капітальні інвестиції, кількість яких зросла більш ніж у 7 разів. Разом з тим частку витрат на охорону навколишнього середовища за рахунок держбюджету не можна вважати оптимальною, оскільки вона в досліджуваному періоді залишається невисокою. Виняток становить лише 2009 рік. Таким чином, фінансування заходів поліпшення, збереження природних ресурсів здійснювалося в основному за рахунок інших джерел.

Не можна, очевидно, вважати абсолютно позитивним або таким, що забезпечує оптимальну потребу в інвестиціях, загальне зростання обсягів коштів, які спрямовувались на потреби охорони навколишнього природного середовища. Йдеться про вплив на загальну суму витрат інфляції, а також значне погіршення стану природних ресурсів, зростання техногенного та антропогенного впливу на них. Стан, умови експлуатації, збереження ресурсів природи за аналізований період значно змінилися. Зокрема, в Карпатському макрорегіоні мало місце зростання забрудненості та засмі-

Таблиця 1. Капітальні інвестиції та поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища [8]

	1996	2000	2005	2009
Витрати на охорону навколишнього природного середовища, млн. грн.	2698,5	3224,3	7089,2	11073,3
у т.ч. капітальні інвестиції	520,6	605,9	1775,6	3040,7
з них капітальний ремонт засобів природоохоронного призначення	232,0	233,3	312,3	554,2
поточні витрати	2177,9	2618,4	5313,6	8032,8
Індекси витрат на охорону навколишнього природного середовища, відсотків до попереднього року	...	119,5	118,4	90,9
Частка витрат на охорону навколишнього природного середовища за рахунок коштів Держбюджету, відсотків у капітальних інвестиціях	7,5	7,9	8,5	20,5
у поточних витратах	1,3	1,3	2,1	4,1

ченості земельних і водних угідь, надмірне вирубування лісів, що призвело до катастрофічних повеней, зменшення запасів риби, а також багатьох видів флори і фауни. Це при тому, що абсолютна більшість підприємств, які раніше працювали та були джерелом забруднення й засмічення атмосфери, нині не працюють взагалі. Зрозуміло, що в зв'язку з цим виникає потреба дослідження причин, які унеможлиблюють організацію відтворення природних ресурсів досліджуваного макрорегіону відповідно до вимог Концепції сталого розвитку. Однією з них залишається недостатність обсягів фінансування заходів, спрямованих на належне відтворення природних ресурсів. Разом з тим, на наше переконання, збільшення коштів на фінансування запровадження моделі сталого розвитку природних ресурсів не можна вважати панацеєю, яка дасть можливість вирішити одночасно економічні, екологічні та соціальні завдання. Такий підхід не є новим.

Потрібні формувати якісно нові засади щодо організації фінансування відтворювального процесу природних ресурсів. Йдеться про зміну напрямів пріоритетності та розрахунок потреби обсягів інвестування ресурсів природи, що донині в практиці фінансування ще не використовувався. На нашу думку, організація фінансового забезпечення потреб відтворення природних ресурсів на нових засадах має здійснюватись з нижчого рівня до вищого, а не так, як це є на сьогодні.

Одним із джерел фінансування потреби відтворення природних ресурсів, зокрема поліпшення їх екології, є екологічні платежі. За офіційними даними, їх обсяг за період 1996-2009 років зріс (табл. 2).

Треба зазначити, що за досліджуваний період в Україні зростання обсягу екологічних платежів стосувалося практично всіх напрямів, зокрема: за викиди в атмосферне повітря від стаціонарних джерел надходження зросли з 264,9 до 634,6 млн. грн.; за викиди в атмосферне повітря від пересувних джерел – з 2,3 у 1996 році до 67,7 млн. грн. у 2009; за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти – з 30,8 до 88,0 млн. грн.; за розміщення відходів – із 42,5 до 408,5 млн. грн. Найбільше коштів в якості екологічних платежів підприємств, організацій, установ надійшло за викиди в атмосферне повітря та за розміщення відходів. Структуру екологічних платежів можна представити таким чином (див. рисунок).

Безперечно, що збільшення надходжень від екологічних платежів є одним із джерел, яке може забезпечити значно краще фінансування потреб поліпшення екології природних ресурсів.

Таблиця 2. Екологічні платежі, млн. грн. [9]

	1996	2000	2005	2009
Збори, пред'явлені підприємствам, організаціям, установам за забруднення навколишнього середовища	340,5	228,8	374,6	1198,7
Позови та збитки, заподіяні природі та штрафи, пред'явлені за порушення природоохоронного законодавства	12,7	5,6	5,2	10,9
Часка фактично сплачених екологічних зборів у загальній сумі пред'явлених, відсотків	18,3	36,2	97,6	92,4

Рисунок. Структура екологічних платежів в Україні у 2009 році [10]

Таблиця 3. Введення в дію окремих потужностей для охорони навколишнього природного середовища [11]

	1990	2000	2005	2009
Станції для очищення стічних вод, тис.м ³ за добу (стічної води)	343	74	37	31
у тому числі для очищення стічних вод на діючих підприємствах	159	22	7	5
Очищення комунальних стічних вод	177	52	30	26
Система оборотного водопостачання, тис.м ³ за добу (оборотної води)	379	20	24	1
Установки для уловлювання та знешкодження шкідливих речовин з відхідних газів, тис. м ³ за годину	3710	916	670	184
Підприємства і полігони з утилізації, знешкодження й захоронення токсичних промислових, побутових та інших відходів, тис. т	-	56	375	3

Разом з тим благополучні цифри не дають змоги стверджувати про їх достатність, адресність, оскільки невідомою залишається їх реальна потреба, цільове спрямування в межах окремих регіонів. Йдеться про фінансування потреб ресурсів природи за видами, територіями, напрямками тощо. Екологічні платежі за існуючої нині моделі стягуються як постфактум. Механізм їх справляння має здійснюватись не лише за результатами завданої шкоди, а й на основі проведення превентивних заходів. Це насамперед стосується фінансування підприємствами-забруднювачами, включаючи природні ресурси, заходів, пов'язаних з введенням в дію окремих потужностей для охорони навколишнього природного середовища. Офіційна статистика свідчить про існуючі значні упущення та недоробки (табл. 3).

Дані табл. 3 вказують на значне зменшення введення в дію потужностей для охорони навколишнього середовища. Насамперед це стосується установок для уловлювання та знешкодження шкідливих речовин з відхідних газів, систем оборотного водопостачання, створення підприємств і полігонів з утилізації, знешкодження й захоронення токсичних промислових, побутових та інших відходів. Зрозуміло, що зменшення кількості введених в дію потужностей свідчить про відсутність взагалі або недостатність коштів, які спрямовувалися б на створення адекватної матеріально-технічної бази, новітніх технологій. Ми переконані, що створення та запровадження моделі сталого розвитку природних ресурсів, зокрема в царині поліпшення екології, нині значною мірою гальмується недостатнім фінансовим забезпеченням заходів щодо введення сучасних потужностей для охорони навколишнього середовища.

Організація належного фінансування якісно нових засад використання, збереження, покращення та охорони природних ресурсів в Україні,

як нами зазначалось вище, потребує запровадження нових, нетипових, нетрадиційних підходів. Йдеться про наближення, прив'язаність механізму фінансування потреб природи до конкретної території, споживача ресурсів природи, встановлення пріоритетних напрямів фінансування, проведення ряду непопулярних заходів.

Результативність фінансового забезпечення запровадження моделі сталого розвитку може бути забезпечена, а ми глибоко в цьому переконані, лише завдяки зміні напрямку руху організації цього процесу. Йдеться про те, що обсяг фінансових ресурсів, пріоритетні напрями, відповідальність за використання коштів слід повністю покласти на місцеві органи самоврядування. Саме на місцях громада має найбільш достовірну інформацію щодо існуючих проблем екології, економіки, соціальних негараздів. Саме таким чином до розв'язання проблем використання, збереження, поліпшення природних ресурсів вдається долучити абсолютну більшість мешканців даної території. Принагідно зазначимо, що Концепція сталого розвитку рекомендує саме таким чином організувати нові засади до розв'язання проблем екології, економіки та соціальної складової, що мають місце в межах окремої території, населеного пункту тощо.

Запровадження нових засад фінансування моделі сталого розвитку потребує насамперед розробки конкретної програми та бізнес-планів чинних адміністративно-територіальних утворень усіх рівнів, які б містили повну, об'єктивну інформацію щодо пріоритетних напрямів фінансування, а також розрахунок потреби у фінансових ресурсах. Саме таким чином можна буде розрахувати об'єктивний показник необхідного обсягу фінансових ресурсів, зокрема інвестицій, для потреб реалізації заходів охорони, покращення, збереження та використання природних ресурсів у межах кожного адміністративно-територіального утворення, регіону, окремої території, країни в цілому. Завдяки цьому буде досягнуто адресність, прозорість, цільовий характер фінансового забезпечення заходів щодо переведення процесу відтворення природних ресурсів на засади сталого розвитку.

Відомо, що одним з найбільш важливих, життєдайних видів ресурсного природного потенціалу є вода. Завдяки належній організації її використання, дбайливого ставлення до неї забезпечується успішне, одночасне розв'язання багатьох економічних, екологічних, соціальних проблем. Слід зазначити, що регіони України значно різняться між собою за обсягами забезпеченості та використання води, можливостями застосовувати її ресурси для побутових потреб, технічних цілей, пиття тощо.

Особливо важливе значення при цьому належить показнику споживання свіжої води, зміст якого акумулює стан, рівень, можливості розв'язання економічних, екологічних та соціальних проблем у межах тієї чи іншої території. Зрозуміло, що вода як одна з найважливіших субстанцій природно-ресурсного потенціалу не залишається поза увагою Концепції сталого розвитку. Дотримання стандартів і вимог забезпечення оптимальної кількості її для потреб суспільства є обов'язковою складовою засад сталого розвитку.

Аналіз динаміки споживання свіжої води в Україні в цілому та Карпатському макрорегіоні зокрема свідчить про зменшення цього показника (табл. 4).

Зокрема, в 2010 році по відношенню до 1990 обсяги споживання свіжої води були втричі менші. Не вдаючись до аналізу причин такого радикального зменшення цього важливого показника, зазначимо, що

Таблиця 4. Динаміка споживання свіжої води в областях Карпатського макрорегіону, млн.м³ [12]

	1990	1995	2000	2005	2008	2010	2010 у % до 1990
Україна	30201	20338	12991	10188	10265	9817	32,5
Закарпатська	144	104	70	44	37	33	22,9
Івано-Франківська	289	219	11	104	100	86	29,7
Львівська	552	386	219	203	187	175	31,7
Чернівецька	109	85	57	68	60	68	62,4
Разом по макрорегіону	1094	794	457	419	384	362	33,1

Таблиця 5. Основні показники водопостачання і водовідведення, млн.м³ [13]

	1990	1995	2000	2005	2010
Спожито свіжої води	30201	20338	12991	10188	9817
у тому числі для виробництва	16247	10421	6957	5706	5511
для побутово-питних потреб	4677	4404	3311	2409	1917
Відведено (скинуто) зворотних вод,	20261	14981	10964	8900	8141
у тому числі забруднених з них без очищення	3199	4652	3313	3444	1744
нормативно-очищених	470	912	758	896	312
Обсяг оборотної та послідовно (повторно) використаної води	67661	51054	41523	47167	43138
Потужність очисних споруд	8131	8419	7992	7688	7425

розв'язання проблеми води в Карпатському макрорегіоні потребує розробки адекватної програми, спрямованої на оптимізацію забезпеченості населення, реального сектора економіки, інших споживачів цією важливою природною складовою.

Насамперед це стосується фінансування проектно-пошукових робіт потенційних джерел і видів водних ресурсів. Така потреба зумовлена тим, що значна частина з них нині не відображена в офіційних документах, відсутніми залишаються відомості про її дебет, якість тощо. Особливо це стосується природно-ресурсного потенціалу, який розміщений на гірських територіях і донині повністю та всесторонньо не є дослідженим. Проведення пошуково-розвідувальних робіт вимагають адекватного фінансування.

Запровадження основних засад Концепції сталого розвитку потребує також проведення інвентаризації видів і джерел наявних ресурсів води. Мова йде про те, що значна частина з них часто використовується без урахування потреби збереження, поліпшення та охорони, належної очистки. Офіційна статистика свідчить, що наявні показники водопостачання і водовідведення з кожним роком погіршуються (табл. 5). Дані вказують на потребу проведення заходів щодо поліпшення використання зворотних вод, а також нарощування потужностей очисних споруд.

Особлива увага при проведенні інвентаризації водних ресурсів, організації водного господарства має бути спрямована на дослідження якості води, що призначена для пиття, а також побутових потреб, оскільки при цьому вирішуються не лише екологічні, а й соціальні, економічні проблеми.

Достовірно відомо, що значна кількість водних джерел у Карпатському макрорегіоні не є придатними для пиття, побутових потреб. Насамперед це стосується значної частини водних джерел, які нині експлуатуються в сільських населених пунктах. Зазначимо, що більшість сільських мешканців нині практично приречена на споживання недоброякісної води, оскільки альтернативи не існує. Складність полягає також у тому, що місцеве населення практично не знає про це. Саме тому одним із ключових напрямів організації фінансування є проведення заходів суцільної паспортизації водоресурсних джерел. Кожне джерело, вид водних ресурсів, які використовуються населенням для пиття, обов'язково повинні мати паспорт. Інформація, що міститься в цьому документі, має бути публічною, прозорою, достовірною та доведеною до відома кожного громадянина. Саме тоді буде зроблено реальні кроки, що стосуються розв'язання екологічних, соціальних та економічних складових води, відповідно до Концепції сталого розвитку.

Радикальних змін, а отже, пріоритетності у фінансуванні потребують заходи, спрямовані на зменшення викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря. Зокрема, в Карпатському макрорегіоні сформувалась негативна динаміка цього важливого показника (табл. 6).

Найбільш забрудненим за період 1995-2010 років атмосферне повітря було в Івано-Франківській області. На один квадратний кілометр тут викидається понад 16 тонн шкідливих речовин, що значно більше аналогічного показника по Україні. Спостерігається також негативна динаміка викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря в інших областях досліджуваного макрорегіону.

 Таблиця 6. Викиди шкідливих речовин у атмосферне повітря в Карпатському макрорегіоні, у розрахунку на км², т [14]

	1995	2000	2005	2008	2010	2010 у % до 1995
Україна	12,4	9,8	11,0	11,9	11,1	0,89
Закарпатська	2,9	3,2	5,1	7,1	6,8	у 2,3 разу
Івано-Франківська	23,4	13,3	18,1	21,5	16,2	0,69
Львівська	11,0	8,8	8,6	12,2	11,3	1,03
Чернівецька	4,3	4,3	4,1	5,3	5,5	1,28

Офіційна інформація, наші дослідження свідчать, що в Україні, зокрема в Карпатському макрорегіоні, мають місце також інші складнощі у зв'язку із проведенням заходів щодо запровадження нової моделі відтворення природних ресурсів. Зрозуміло, що реалізація зазначеного об'єктивно стане можливою лише завдяки достатньому фінансовому забезпеченню.

Ключовим питанням організації фінансування відтворення природних ресурсів на засадах сталого розвитку безперечно залишаються джерела та обсяги інвестування. Більш ніж очевидно, що на існуючих дотепер засадах фінансування природно-ресурсної сфери, включаючи збереження, поліпшення, охорону ресурсів землі, лісу, води, корисних копалин, поліпшення регенеративних властивостей флори й фауни, інших складових природного національного багатства не може продовжуватися. Йдеться про джерела фінансування, якими є кошти державного бюджету, інших державних фондів, яких однозначно нині не вистачає. Зважаючи на нишій стан економіки, дефіциту коштів державного бюджету не вдається уникнути і в найближчій перспективі.

На наше переконання, фінансування потреб поліпшення екології природних ресурсів, доведення їх до стандартів і вимог Концепції сталого розвитку слід організувати виключно за рахунок тих суб'єктів господарювання, діяльність яких безпосередньо пов'язана з використанням, збереженням, поліпшенням та охороною природних ресурсів. Йдеться про формування на підприємствах адекватної моделі відтворення ресурсів природи, яка б забезпечувала невиснажливе, раціональне, бережливе відтворення природних ресурсів, забезпечуючи при цьому одночасне покращення інгредієнтів екології, розв'язання соціальних та економічних завдань. Кошти держави, цільових фондів мають спрямовуватись виключно на проведення превентивних заходів загальнодержавного спрямування, ліквідацію форс-мажорних, стихійних лих, що заподіяні природним ресурсам незалежно від діяльності суб'єктів господарювання.

Саме тому на часі є запровадження об'єктивного, незалежного моніторингу суб'єктів діяльності, які постійно забруднюють, засмічують атмосферу, земельний фонд, ресурси лісу, води тощо. До реєстру слід занести не лише великі та середні підприємства, діяльність яких потенційно може спричинити погіршення екології, а й дрібні юридичні та фізичні суб'єкти господарювання. Насамперед це стосується малих підприємств, які займаються виробництвом виробів із синтетичних матеріалів (пластикові пляшки, тара, пакувальні матеріали та обгортки), різного роду продуктів хімії, кондитерських виробів, харчових добавок тощо. У сільському господарстві реєстрації мають підлягати господарства населення, які мають у власності (користуванні), оренді земельні паї, лісові ділянки, водні об'єкти, інші види природних ресурсів.

Наступним кроком після запровадження моніторингу власників, користувачів, орендаторів природних ресурсів є формування в Україні нового механізму фінансової відповідальності, штрафів за порушення вимог екології. Причому розміри фінансових стягнень мають бути на порядок вище від суми завданих збитків. Зазначене дасть можливість призупинити існуючу нині практику, завдяки якій окремі підприємства свідомо порушують екологію, оскільки сума економічного зиску є значно більшою по відношенню до завданих збитків. До речі, в багатьох країнах світу завдяки підвищенню фінансової відповідальності за заподіяні збитки вдалося значно покращити екологію, успішно розв'язуючи при цьому соціальні та економічні завдання. Аксіомою забезпеченості належної екології ресурсів природи, всього довкілля має стати усвідомлення в суспільстві: забруднювач платить значно більше, аніж отриманий ним економічний

зиск. Саме тоді в суб'єкті діяльності знайдуться кошти на проведення превентивних заходів збереження, поліпшення та охорони природи та всього довкілля, саме тоді будуть знайдені та залучені інвестиції на створення адекватної матеріально-технічної бази, запровадження нових технологій. Одночасно покращиться санітарний стан земельного фонду, ресурсів лісу, води, поліпшиться чистота атмосфери, відновляться регенеративні властивості флори та фауни. Зазначене в Україні слід вважати найважливішими передумовами належного фінансового забезпечення екологічної складової сталого розвитку природних ресурсів.

ВИСНОВКИ

Загострення соціально-економічних суперечностей у світі в цілому та в Україні зокрема стало однією з причин порушення встановленого Світовим Розумом (Творцем Всесвіту) балансу між економічними інтересами людини та можливостями природних ресурсів виконувати регенеративні функції. Зазначене призвело до погіршення екології, яке, в свою чергу, значно ускладнило розв'язання економічних і соціальних проблем суспільства. З наведеного випливає, що між економічними, екологічними, соціальними складовими суспільного відтворювального процесу, включаючи природні ресурси, існує тісний взаємозв'язок, суть якого полягає в тому, що розв'язання економічних проблем знаходиться в тісній кореляційній залежності з екологією, а також поліпшенням рівня життя населення і навпаки. Дослідження засвідчують, що всі означені складові потребують дотримання збалансованості, порушення якої часто призводить до негативних наслідків. Зокрема, примат матеріальних (економічних) інтересів у процесі використання, збереження, поліпшення та охорони природних ресурсів часто призводить до погіршення екології, загострення соціальних проблем.

Для досягнення збалансованого, стабільного розвитку всіх трьох складових у процесі відтворення природних ресурсів країнами світової спільноти у 80-х роках минулого століття було розроблено Концепцію сталого розвитку. Лейтмотивом прийнятого документа стало збереження, поліпшення природно-ресурсного потенціалу без додаткового залучення його в суспільний відтворювальний процес, успішно поєднуючи при цьому вирішення проблем економіки та досягнення високого рівня життєвих потреб населення. Засади сталого розвитку рекомендуються до запровадження в усіх країнах світу, включаючи Україну. Слід зазначити, що в нашій державі також є проблеми використання, збереження, поліпшення та охорони природних ресурсів, усього довкілля.

Домінантою, ключовим завданням, завдяки якому стане можливим запровадження нових засад щодо організації процесу використання та охорони ресурсів природи, є забезпечення фінансовими ресурсами. Причому фінансування має здійснюватись адресно та в повному обсязі, а не так, як це мало місце до цього часу. Насамперед це стосується конкретики фінансування кожного заходу, підприємства та виробництва, які нині постійно завдають шкоди екології. Зазначене потребує запровадження диференційованих засад щодо організації фінансового забезпечення в розрізі окремих областей, шкідливих виробництв, сфер діяльності тощо. Відомо, що основними забруднювачами атмосферного повітря, усього навколишнього середовища в радіусі 50-70 км в Івано-Франківській області є Бурштинська теплоелектростанція, підприємства хімічної та металургійної промисловості, що знаходяться в Калуші та Івано-Франківську.

Як правило, абсолютна більшість із них є приватними. Зазначене дає можливість організувати потребу фінансування екологічних потреб за рахунок коштів власників. Таким чином вдасться зменшити обсяг навантаження на бюджети всіх рівнів. Збільшити обсяги надходження коштів за рахунок шкідливих виробництв, забруднювачів природи можна також шляхом встановлення розмірів штрафів, що нині застосовуються у високорозвинутих країнах.

Аналіз можливостей запровадження саме таких засад щодо організації відтворення ресурсів землі, лісу, води, всього навкілля свідчить, що нині Україна не може об'єктивно імплементувати засади, накреслені в Концепції сталого розвитку. Мова йде про те, що стартові умови нашої держави по відношенню до інших країн світу є значно гірші. Саме тому в Україні в процесі організації відтворення природних ресурсів пріоритет

надається економічним інтересам часто за рахунок погіршення екології та загострення соціального пакету проблем. У державній казні нині практично відсутні кошти, щоб запровадити використання природно-ресурсного потенціалу відповідно до рекомендації світової спільноти. Проблема полягає також у тому, що існуючий нині механізм фінансового забезпечення зорієнтований в основному на державний бюджет. Є й інші чинники, які унеможливають, гальмують запровадження якісно нових вимог щодо використання ресурсів природи, поліпшуючи та зберігаючи при цьому екологію. В їх переліку найбільш важливим є відсутність механізму, моніторингу цільового витрачання коштів.

Фінансове забезпечення екологічної складової сталого розвитку в процесі відтворення природних ресурсів в Україні та Карпатському макрорегіоні стане можливим завдяки запровадженню нової моделі фінансування та використання нових джерел коштів. Йдеться про те, що розрахунок, а також визначення пріоритетності напрямків фінансування екології природних ресурсів слід здійснювати з нижчого рівня до вищого, а не так, як це було дотепер. Доцільним є також визначення пріоритетності напрямків фінансування, оскільки грошових коштів на інвестування всіх видів природних ресурсів, їх охорони, збереження й поліпшення всього довкілля не вистачає.

Головним джерелом фінансового забезпечення достатності екології мають стати інвестиції суб'єктів володіння та користування ресурсами природи. У зв'язку з цим доцільним є запровадження в досліджуваному макрорегіоні моніторингу підприємств, діяльність яких завдає шкоди природним ресурсам. За результатами моніторингу слід встановити рівень небезпеки та розміри шкоди. Саме ці показники слід покласти в основу встановлення розмірів фінансового забезпечення екологічної складової сталого розвитку природних ресурсів. Йдеться про механізм формування необхідної кількості грошових коштів суб'єктами господарювання, діяльність яких пов'язана з використанням ресурсів природи. При цьому регулювання обсягу фінансових ресурсів, які призначені для поліпшення екології природних ресурсів, має бути динамічною величиною, яка безпосередньо залежить від обсягу завданої шкоди. Більш значущими джерелами фінансування екології мають стати також штрафи, пені тощо. Це аксіома, усвідомлення та втілення якої допоможе організувати процеси відтворення природних ресурсів, зберігаючи та покращуючи при цьому екологію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельник Л.Г. *Фундаментальные основы развития открытых стационарных систем в контексте устойчивого развития / Фізична економія: методологія дослідження та глобальна місія України: зб. матеріалів Міжнар. наук. конф., 8-10 квітня 2009 р. м. Київ. - К: КНЕУ, 2009. - С. 455.*
2. Загурський О.М. *Державне регулювання ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення / О.М. Загурський // Економіка АПК. - 2008. - №12. - С. 102.*
3. Міщенко В. *Фінансування природоохоронної сфери (чи є критерії достатності?) / В. Міщенко // Економіка України. - 2008. - №8. - С. 52.*
4. Віленчук О. *Гармонізація єдиного еколого-економічного простору України / О. Віленчук // Економіка України. - 2009. - №3. - С. 83.*
5. Герман Дейлі. *По за зростанням. Економічна теорія сталого розвитку / Переклад з англ.: Інститут сталого розвитку. - К.: Інтелсфера, 2000. - С. 180.*
6. Лісова політика: теорія і практика // Під наук. ред. проф., д.е.н. Синякевича І.М. Авторський колектив: Синякевич І.М., Соловій І.П., Врублевська О.В. і ін.: Монографія. - Львів: ЛА «Піраміда», 2008. - С. 360.
7. Амбросов В. *Ефективність використання факторів розширеного відтворення в аграрному секторі / В. Амбросов // Економіка України. - 2009. - №1. - С. 71.*
8. *Статистичний щорічник України за 2009 р. - К., Держкомстат України, 2010. - С. 532.*
9. *Статистичний щорічник України за 2009 р. - К., Держкомстат України, 2010. - С. 534.*
10. *Статистичний щорічник України за 2009 р. - К., Держкомстат України, 2010. - С. 534.*
11. *Статистичний щорічник України за 2009 р. - К., Держкомстат України, 2010. - С. 533.*
12. *Статистичний щорічник України за 2010 р. - К., Держкомстат України, 2011. - С. 519.*
13. *Статистичний щорічник України за 2010 р. - К., Держкомстат України, 2011. - С. 518.*
14. *Статистичний щорічник України за 2010 р. - К., Держкомстат України, 2011. - С. 521.*